Faydasız
(Noman Çelebicihan)

QARILĞAÇLAR DUASI

Kiyevim "T…"e(a)

On dört yaşında edim. Eñ asav ayğırlarnı bile üyretecek qadar minici olğan edim. Atlarnı pek severdim, oqumadan qaçar, cılqığa qoşardım, cılqıda közüme baqqan keri, toru, kören, borlu... sınlı bir at kördimmi, qunan, dönen – baqmazdım, bir arqan atar, tutar, yalınına yapışır, cügen salar, minerdim. Asav arslan kibi qalqar, iner, sıçrardı… O quturğan sayın qalın, qara tobulğı, bu aydamaq qamçısı, bir yıldırım ateşimen başına tüşer, miyini sarsardı. Asav ürker, fışqırırdı, başını keniş, meydan çöllerge çevirir, yeşil, tüzem örüşlerde bitken sarı çiçekler, lâleler, kelinçekler, mondalaqlar tuyaqlarınıñ altında ezilir, solardı. Soñra yorulır, terler, savrusından uçuşqan beyaz köpükler qurır, yavaş-yavaş yatışır, alışır, qamçıdan añlamağa başlardı. Men asavlarğa sözlerimni, isteklerimni bu kümüş saplı, qara qamçıman añlatırdım, tüşüncelerimni bile... Añlatır, sezdirirdim, o qadar güzel, yengil añlatırdım ki, mektepke ketsem oca totayım qalın, qısqa tayaqlarıman, köteklerimen döger, döger de bu qadar oquv añlatamazdı. Men tobulğımla asavlarğa ayan, cebe, yorğa, şlaf yürütir; yürümeni, qoşmanı ögretirdim. Oca totayım ise bizge qarılğaçlar duasından başqa oquv bildiralmadı. Bunday bilgisiz başımla uzun, keniş Özü qırı töpelerinde aylanğan, dolaşqan, qırğan, döggen, köpürgen, anda-mında saldırğan bir küçük aydamaq olğan edim.
"...Min künne mu'minatin, ta'ibatin, qanitatin, abidatin, saibatin ve ebkâra..." Bunı qarılğaçlar oqur. Bu olarnıñ duasıdır. "Ve'l-mürselât" süresini oquğanda, oca totayım bunı bizge de ögretken, bu "qarılğaçlar duasıdır", degen edi. Bunı eman epimiz ögrendik, ezberledik.
Biz sabaqlarımıznı eceler, ağlar, tayaqlar astında ezberlegende, qarılğaçlar mektepniñ delik, camsız penceresinden kirer, raflarğa qonar, yavrularına baqa-baqa, quvana-quvana duasını oqur, küçük, yımşaq, sarı ğağalı palapanlarına da ögretir, seve-seve, ecesiz, tayaqsız ögretirdi. Bizler de ögrenirdik. Bu güzel, sevimli qarılğaçlar oquğanda bizler de canımızman, qulağımızman diñler, diñledikten soñ epimiz sevinir, oqurdıq. Kimerde qarılğaçlar oqur, biz susar, diñlerdik.
Köy mektebine pek köp qatnadım. Bu qaranlıq, canbur bala zindanına köy balaları da keter ediler. Mektepke quşluqtan burun keter, ketkende elimizge bir parça etmek alırdıq... Etmekke analarımız taze kübüden biraz may, beyaz, cılqı qaymaq yağı sürerdi. Bunı üylen vaqtı dağıdıqta aşardıq, üylenge qadar o dımlı, basıq mektepniñ eski, tütülgen, delik kiyizleri, qasırları astında qarılğaç yavruları dayın tizilir, tiz çöker, oturırdıq.
Sabaqlar ögümizde, yapraqlar açıq, közlerimiz yuqarıda. Çatığa yuva yasağan qarılğaç palapanlarını sayardıq. Qaçan qanatlanacaq, uçacaq, dualarını oqucaqlar?.. Bunı biz bilir, bir-birimizge añlatırdıq. "Uçqan soñ, – derdik, – istedikleri qadar kezecek, külecek, oynayacaqlar; oynaşa-oynaşa, avalana-avalana köklerge, bulutlarğa, ışıqlarğa yükselecekler; olarnı epimiz kinlerdik, kinledigimizden şindi tutmaq, küçük, ince qanatlarını, tüylerini yulmaq, küçük sarı ğağalarını qırmaq isterdik... Bizler dayın olarnı da oynamaq, sevinmekten, sevine-sevine yaşamaq, uçmaq, yükselmekten alıqoymaq arzu iderdik.
Oca totayım yavaş-yavaş, fısa-fısa kelir, qapı arqasından bizlerni, bizim oyunlarımıznı, sözlerimizni, şaqlabanlıqlarımıznı diñler, soñ, birden-birge qapı açılır, kirerdi. Kirgen vaqıt epimiz qorqar, titrer, ağzımıznı açar, közümizniñ kenarından qılıy-qılıy baqışırdıq. O, yavaş-yavaş kelir, yufaq, sönük pencereniñ qapalı, ölgün ışığı ögünde oturır, qapanırdı; oturdığı zaman kölgesi uzanır, kedige oşardı; epimiz körer, fıqır-fıqır külerdik.
Soñra epimizni sıra-sıra tizer, "Tebbet", "Qul ya", "İnna ateyna" sürelerini oqutır, qızar, köpürir, açuvlanır, alın tamarları qabarır, tayaqlardı... İç bir şey añlamaz, ögrenmezdik, soluq-soluq ağlar, soñra qorqar, susardıq. "E, oqu!" emrine qarşı epimiz yutqunır, sallanırdıq, köy ögünde tolqunğan boğdaylarday sallana-sallana, yutquna-yutquna oqurdıq. Bu qara-qara añlaşılmaz, ince arap laflarını eceler, tekrar-tekrar oqur, añlamaz, añlamağanımız içünmi – bilmem, iç de bir şey

ögrenemezdik.
“Ve’s-semai zate’l- büruc”nı başlağanda, oca totayım tilimni on beş kapikmen burğandı. Burğanda: “Pismillâ, oqumış ol!” – degendi. Bursa da, qoparsa da, menim tilim kelmedi, kelmeyecekti. Añlamay edim ki...

* * *

Zaman zaman ekende,
Evel zaman ekende...
Öpük ulema ekende...
Qarılğaç qadı ekende...
Duvadaq müfti ekende...

Bu uzun tekerlemelermen başlağan ertegeler oca totayım ketkenimen başlar, bitmez, tükenmezdi. Uzun-uzun masallar aytır, diñletirdik.
Mavultay pek köp ertegeler, cumaqlar, tapmacalar bilirdi. Bilgen masallarını diñlegenge de aytır, diñlemegenge de, añlatır, diñletirdi. Aytqanda küçük küler közleri küçülir, yuvarlaq, çıqıq, mini-mini yanaqları qızarır; içini çeker, tatlı tatar tilimen añlatır, sanki bir özen, sanki bir kanarya. Tatlı-tatlı söyler, köpürir, taşar, seve-seve diñletirdi.
Mavultaynı epimiz severdik, o söylerse epimiz, er yer toqtar, susar, qarılğaçlar bile susar, onı diñlerdi.

Men mektepke meçin yılı kirgendim. Ülü yılı, sıçan yılı “Aptiyek” oqudım, tavşan, cılqı, bars, yılanda – Quran, Tecvid, İlm-i al. “Kesik baş” destanı bitken soñ, mektepten çıqqandım.

Artıq men bol-bol körenlerge, torularğa, borlularğa qavuşqan, artıq bu yiri közlü ipek yalınlı sevgili ayğırlar tamamıyla menim olğan edi. Er kün birini minerdim, mindigim zaman eski, uzaq Tatarstan çöllerinde bir tavuşla biñlerce cav qaytarğan, duşman bozğan bir başbuğ pertavıman köksüm qabarır, yüregim urordı. Özümi bir han yahut bir batır zan eterdim. Qalpağımnı eger, mingenimni mamuzlar, yavaş-yavaş ayan, cebe verirdim, soñra solğa-sağğa bir-eki qamçı patlatır, dolu tizgin bıraqırdım...
Tena, qulan çöllerde sıçrar, siner, deryalarday tolqunğan yeşil piçenler, qırmızı, mavı çiçekler, mamatekeler üstünde bir qara köpük kibi uçar, fırlardım. Atım ince, uzun boynunı uzatır, qulaqlarını qısar, qoşar, çapar, sanki bir qurşun, sanki bir sağın o. Fırıl-fırıl uçqanda saçlarım külte-külte yelpirer, sanki bir tatar tuğu. O zaman yüregim öser, qaruvım qat-qat artardı. Közlerim qızarır, körmez olurdı, qulaqlarımda yüreklerge qorqu vergen uğultılar işitirdim. Çiçekli, qoqulı keniş ovalarğa küneş altın yarıqlarını tökkende men cavluğımnı bayraq, tobulğımnı qılıç yapmaq, bu güzel, yeşil çöllerge qırmızı qanlar tamlatmaq isterdim... Şay, şay!.. Men de eski dedelerim dayın cav qaytarmaq arzu eterdim. Ögümden tavşanlar, tilkiler sıçrar, qalqar, qaçarlardı. Ötede bir bödene uçar, yahut bir çoçamiy fısar. Kimerde uzaqlarda bir duvadaqnıñ ahmaq-ahmaq kezindigini körerdim...

* * *

“Rüşdiye”, dediler, bir mektep açıldı. İşittim, qorqtım, tüşündim: mektep – evet, mektep. Oca totayımnıñ tayaqları esime tüşti. Acı-acı titredim, elimdeki qamçı yerge tüşti.
Rüşdiyege meni de yazdırdılar. Rüşdiye meni qamçı, egerden ayırdı. Köy balaları, tekrar toplandıq, develerni, qoylarnı başqa çobanlarğa taşladıq, çöllerden, sürülerden, beyaz, pamuq qozulardan ayrıldıq.
Mektepniñ büyük, çifte qanatlı, aq boyalı qapısından içeri kirdik. Kirdigim zaman yüregimde bir yengillik, añlaşılmaz bir şey... bir quvanç tuydım. Yüksek, beyaz bir yapı, keniş, büyük pencerelerden parıl-parıl ışıqlar töküle edi. Sıralar sıra-sıra tizilgen, qarşıda qara, yalpaq, eki

tuyaqlı bir tahta tura edi; qara qalpaqlı, qırmızı çereli bir yigit cüre, kezine, cürgende söyley, oquy, oquta, añlata edi. Açıq, büyük tatar sözlerimen añlatqanda er sözü qafama bir qamçı qadar öte, miyim döne edi.
Bu, rüşdiyeniñ baş ocası edi. Ertesi kün epimizge bir biçimde rubalar kestirdi. Yeñi-yeñi güzel kâğıtlı kitaplar verdi. Qalem, kâğıt, defter, bor dağıttı. Em oquta, em yazdıra edi; kimerde qara tahtağa çıqara, bizge eñ parlaq, eñ nurlu oquvlarnı bu keniş qara tahtada oquta, ögrete edi. Biraz oqutır, oynatır, tınışlatırdı. Oyun içün mektepniñ güzel, temiz sarı qumlarman bezengen keniş bir bağçası vardı. Bağçada küneşniñ sıcaq, altın nurları arasında çapar, sıçrar, salıncaq teper, top oynardıq. Ocamız da oynardı. Bizge bilmedigimiz oyunlarnı ögretir, oynamağa alıştırırdı. “Yaşamaq, – derdi, – oynap olmaqtır”. Epimiz küler, oynar, oynay-oynay yorulır, terler, bezerdik. O zaman: “Aydı, mektepke!” – emrine qarşı quvana-quvana qoşar, sevine-sevine oqumağa başlardıq. Ocamız bizni sever, oqşar, tekrar devam eter, oqutır; oqutqanda biz yazar, diñler, can-qulağımızman diñlerdik. Biz şindi ocamızdan qorqmaz, onı severdik, sabaqlarımıznı seve-seve oqur, ögrenirdik: isap, tarih, endese, coğrafiya... ögrendik. Tarihtan temelimizni, soyumıznı, asıl, büyük atalarımıznı, eski tatarlarnı tanıdıq.
Coğrafiya bizge oturdığımız, oynadığımız, yaşadığımız topraqlarnıñ, kezdigimiz qulan çöllerniñ kenarlarını ögretti; çağlaya-çağlaya, yuvarlana-yuvarlana aqıp ketken çaylarnı , ırmaqlarnı, tolquna-tolquna, çaypala-çaypala köpürgen, taşqan deñizlerni, mavı kölgeli dağlarnı, deñizlerniñ derenligini, dağlarnıñ büyükligini ögretti… Yaradannıñ büyükligini ögretti.
Biz şindi em oquy, em oynay edik. Oynaya-oynaya, quvana-quvana yaşay, ögrene edik. Oqudığımıznı añlay, bile, bildigimiz içün ocamıznı pek severdik. Soñra babamıznı, anamıznı seve, başqa bir bilgi, başqa bir tuyğuman seve edik. Kitaplarımıznı severdik, qalem, kâğıt, tebeşirimizni seve, sıralarnı seve, qara tahtanı bile seve edik. Mektepni, bağçasını seve, bütün köyümizni, köy tatarlarını seve edik; köyümizde, qomşumızda bizim oquğanımıznı sevgen ruslarnı da seve edik. Bilgennen, añlağannan, tanığannan soñ taşlarnı, cuybarlarnı, bütün ciannı seve edik...

* * *

Soñbaardı. Küzniñ yalancı küneşi sarışın bir çeremen küle edi. Uzaqta qara qarğalar qalın, qaba tavuşlarıman qıçıra ediler. Çiçekler soluq, yapraqlar sararğandı. Köklerge, boşluqlarğa uzanğan mavı dağlarnıñ mınarlı başlarında qara bulutlar qaynaşadı.
Ava suvuq...
Suvuqta buzlağan, tüyleri ürpergen küçük quşçıqlar, sıyırçıqlar bağçada, ağaçlarda cıyılğanlar, sessiz-sessiz ötediler.
Mektepke kirdim, kirgende mektepni, sıralarnı, duvarlarnı, er yerni, er köşeni moñ, suvuq kördim. Oca dalğın-dalğın oturadı. Beñzi soluq, közleri renksiz, tüşüne, tasarlana edi.Yanında esmeri, uzun-uzun bornuzlı , qoñur saqallı birisi vardı. Bu, qadı edi. Men qadı efendini yarmalıqta bir qoñur ögüz satqanda körgendim, tanıdım. Qadı oturadı. Oturdığı yerde qıbırdadı, bir kâğıt çıqardı, öksürdi:
– Büyüklerden emir var: isap, tarih, coğrafiya oqutmaq şeriat tügül. Tatar tili oqutılğan mektepler qapatılacaq...
Er yer tımdı. Epimiz toñdıq, indemey edik. Mektep bir cenaze evine oşağan edi. Er yer qara, boş, kimse bir şey aytmay edi; yalıñız bağçada bir qarılğaç kesik-kesik duasını oquy edi.
Men için-için: “Zavallı qarılğaç! – dey edim. – Oqu, oqu! Soñra seniñ de duañnı oqutmayacaqqa oşaylar, seniñ de küçük, güzel ağzıñnı bağlayacaqlar...”
Küçük, güzel közlerimen bütün arqadaşlarım qadığa baqtılar, suvuq, doñuq, ağlağan baqışlarıman qadını, büyüklerni qarğay ediler. Soñra oca farı, gürbüz omuzlarını köterdi, ayaqqa qalqtı, qırıq, titrek bir sesmen:
– Qardaşlarım! – dedi. – Sizge men soñ dersimni de aytayım. Siz baba ve anañıznı, Yaradanıñıznı severseñiz, tatar tilini de seviñiz...
Daa aytacaqtı, sesi bitti, nefesi tıqandı, boğuq-boğuq laflar eriy, dudaqları arasında öle, işitilmey

edi. Ağlağanını bizden saqlamaq istedi, saqladı, qanlı közyaşlarını yüregine aqıttı.
Men ağlamaq, bu büyük tatarnıñ boynuna sarılıp közyaşları tökmek, boşanmaq istey edim.
Mektepten çıqtıq, qadı efendi mektepniñ beyaz, lekesiz qapısına bir qara kilit urdı, ketti. Bütün balalar ağladılar, ağlağanda men közlerimden bir tamla yaş aqıtamay edim. Men şindi urmaq, devirmek, ezmek, yenmek... mektepniñ qapısına astıqları ağır, qara kilitni qoparmaq, atmaq istey edim, "qoparmaq – boynumnıñ borcu olsun", dey edim. Tamarlarımdaki qara qanlar köpüre, közlerim qarara, qulaqlarımda yüreklerge qorqu vergen uğultılar işite edim.